

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.03.019>

УДК 330.8 : 339.97

JEL: B22, E12, E13, E3, E5, E63, F42

Н.В. РЕЗНІКОВА, д-р. екон. наук, проф., професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, вул. Ю. Ілленка, 36/1, 04119, Київ, Україна, e-mail: reznikovanataliia@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2570-869X>

В.Г. ПАНЧЕНКО, д-р. екон. наук, директор Аналітичного центру економіко-правових досліджень та прогнозування, Федерація роботодавців України, вул. М. Коцюбинського, 1, 01030, Київ, Україна, e-mail: panchenkopyg@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5578-6210>

О.А. ІВАЩЕНКО, канд. екон. наук, доц., завідувачка кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Національна академія статистики, обліку і аудиту, вул. Підгірна, 1, 04107, Київ, Україна, e-mail: oaivashchenko@nasoa.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8490-778X>

ВІД РЕВІЗІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ДО РЕВІЗІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: ПАСТКИ НОВОГО МАКРОЕКОНОМІЧНОГО КОНСЕНСУСУ

Встановлено, що, хоча в окремих випадках економічні теорії можуть ставати дієвим знаряддям у боротьбі за заангажовані інтелектуальні аргументи на користь прийняття тих чи інших політичних рішень, сучасна міжнародна економічна політика не передбачає механістичного втілення результатів теоретичних узагальнень, демонструючи гнучкість використання її фінансово-монетарного інструментарію.

Ключові слова: економічна політика; міжнародна економічна політика; економічна теорія; стабілізаційна макроекономічна політика; регуляторна конкуренція.

Коронакриза легітимізувала використання урядами нетрадиційних інструментів економічної політики в цілому і стабілізаційної макроекономічної політики зокрема. Відтак, поясненню процесів, які характеризують сучасну економіку і в дедалі доволішій манері інтерпретуються провідними економіс-

Ц и т у в а н н я: Резнікова Н.В., Панченко В.Г., Іващенко О.А. Від ревізії економічної теорії до ревізії економічної політики: пастки нового макроекономічного консенсусу. *Економіка України*. 2021. № 3. С. 19—40. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.03.019>

тами та експертами як «нова норма» [1; 2], «нова норма 2.0» [3], «VUCA-економіка» (від англ. *volatility, uncertainty, complexity і ambiguity* — нестабільна, невизначена, складна і неоднозначна) [4], «нова нормальність» або «століття безладу»¹, має передувати ревізії економічної теорії на предмет її спроможності запропонувати дієвий інструментарій протидії сповзанню в чергове «втрачене десятиліття». Парадокс полягає ще й в тому, що «нова норма», або «нова нормальність», стала означати не тільки існуючий стан речей і суперечливі тенденції, але й бажаний стан, трансформуючи змістовне наповнення поняття «криза», надаючи їй конотації стадії циклу, що може спровокувати поштовх до розвитку² [5; 6; 7]. Під «ною нормою» розуміється гранично широке коло явищ: і розвиток економіки переважно на основі технологічних та інституційних інновацій; і активізація споживчого попиту; і синхронізація динаміки макроекономічних показників; і зміна політики щодо іноземного капіталу (перекриття лазівок для вилучення інвесторами надприбутків); і нетерпиме ставлення до будь-яких проявів нерівності та корупції; і виразний запит на державно-приватне партнерство; і, що важливо, криза декоординації міжнародної економічної політики. Адже «нова норма» передбачає також екзогенізацію національних економічних політик щонайменше п'ятьма каналами — подібності макроекономічних умов, зовнішньоторговельним, фінансовим, інформаційним і політичним. Міжнародна координація економічної політики, що реалізується через постійну модифікацію монетарної, фінансової політики, а також політики обмінного курсу країн — учасниць міждержавної взаємодії на національному, регіональному і глобальному рівнях, дедалі більше ускладнюється в процесі використання країнами потенціалу зазначених політик при здійсненні стабілізаційних макроекономічних програм і для сприяння економічному зростанню та розвитку і набуття ними нових порівняльних переваг у міжнародному поділі праці.

Вплив ідей у цілому і економічних зокрема на економічне життя і економічну політику тривалий час залишався спірним. З одного боку, нам відомий надзвичайно втішний для економістів вислів Дж.М. Кейнса, що «...ідеї економістів і політичних філософів, як тоді, коли вони мають рацію, так і тоді, коли вони помиляються, більш впливові, ніж це зазвичай може видаватися; і навіть тоді, коли державні функціонери-практики вважають себе абсолютно вільними від будь-яких інтелектуальних впливів, вони зазвичай є «рабами» якогось померлого економіста, бо при владі зазвичай божевільні, які чують голоси у повітрі й підживляють власне божевілля, посиляючись на думку того, хто помер багато років тому» [8, р. 383]. Інше бачення висловив Дж. Стіглер у тому сенсі, що у світі, де політика, як і будь-що, — це реалізація власних інтересів, підтримка інтелігенцією гарантована тим політи-

¹ The Age of Disorder — the new era for reeconomics, politics and our way of life / Deutsche Bank [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.db.com/newsroom_news/2020/the-age-of-disorder-the-new-era-for-economics-politics-and-our-way-of-life-en-11670.htm (дата звернення: 27.12.2020).

² Глобальні тенденції 2030: альтернативні світи / Національна рада з розвідки [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nkibrics.ru/system/asset_publications/data/53c7/b3a1/676c/7631/400a/0000/original/Global-Trends-2030-RUS.pdf?1408971903 (дата звернення: 27.12.2021).

кам, хто запропонує за неї найвищу ціну згідно з логікою розподілу інших ресурсів у суспільстві [9, р. 32].

Я. Тінберген [10] спробував запропонувати «золоту середину» між баченнями Дж. Кейнса і Дж. Стіглера. Він рекомендував особам, котрі визначають політику, шукати ступінь важливості й першочерговості різних цілей політики, а вже потім звертатися до інструментів політики для досягнення максимально можливої узагальненої функції соціальної корисності з урахуванням обмежень, які закладені в моделі економіки. Такий підхід можна сприймати як раціональне пояснення поведінки політиків, які використовують економічні ідеї навіть тоді, коли зацікавлені не лише в захисті своєї політики, але й у її презентації, а тому завдання економіки — продукувати ідеї. Підхід Я. Тінбергена яскраво ілюструє визнання ним суб'єктивного характеру економічної політики, адже для нього економічна система постає як проблема, що підлягає розв'язанню через визнання суперечностей, її іманентних, у тому числі тих, що виникають на рівні адаптованих політик, коли її інструменти спрямовано на реалізацію відмінних цілей, часом таких, що виключають одна одну. Однак сам факт, що на політику поклали відповідальність за функціональність системи в цілому, сильно тисне на політичні можливості її реалізації.

У реальному світі економічні ідеї зазнають постійних змін, їх висловлюють політики згідно з історичним контекстом, що впливає і на зміну їхньої поведінки, а тому і Дж. Кейнс має рацію щодо важливості ідей навіть тоді, коли послуги тих, хто їх генерує, пропонуються тим, як вважає Дж. Стіглер, хто за них запропонує найвищу ціну. Крім того, за умов конфлікту між конкуруючими ідеями щодо засад економіки запровадження політики залежатиме від вибору ідей, зробленого тими, хто за неї відповідає. Наприклад, уявімо, що наслідки сьогоденної економічної політики є важливими для тих, хто відповідає за її реалізацію. Тоді для оцінки реального стану економіки необхідно дослідити природу і еволюцію ідей, які є визначальними для цієї політики. Класичним прикладом тому виступають відмінності в реалізованій політиці за часів Великої депресії 1930-х років і Великої інфляції 1970-х років.

В умовах коронакризи повернення до кейнсіанських трактувань економічної політики, за якою була закріплена її стабілізаційна функція, з огляду на актуалізовану під впливом економічної депресії необхідність пошуку відповідей на проблему падіння обсягів випуску і споживання та зростаючого безробіття, було спровоковано запитом на пошук інструментів ефективного впливу на сукупний попит і визначення характеру і тривалості державних інтервенцій на макрорівні.

У даній статті, вживаючи поняття «економічна політика», ми надаємо їй характеристик, іманентних інституційному підходу до інтерпретації її змістовних ознак, лишаючи поза розглядом дії уряду, що впливають на окремих ринкових суб'єктів (соціальна політика), окремі ринки (конкурентна політика) або сектори економіки (структурна політика), розуміючи під нею: 1) політику, що регламентує економічну діяльність; 2) політику впливу на господарські процеси (фіскальну, монетарну, валютну, боргову); 3) політику зростання. Конкретизуючи її характеристиками «міжнародна» і «макроеко-

номічна», ми підкреслюємо здатність такої політики впливати на економічну ситуацію всередині країни і за її межами в процесі досягнення поставлених перед нею цілей сприяння встановленню природної норми безробіття, цінової стабільності, зростання сукупного випуску і забезпечення рівноваги платіжного балансу. Досягнення двох останніх з перелічених цілей, визначених на рівні національної економіки, передбачає використання урядом інструментів, які здатні свідомо «викривлювати» ринок, коригувати або доповнювати дію ринкового механізму, а відтак, супроводжуватися впливом на процеси, що відбуваються на міжнародному рівні співробітництва, формуючи запит на координацію економічних політик на міжнародному рівні, без якої країни зануряться в регуляторну конкуренцію [11; 12], або так звані «нормативні війни».

За інституційним підходом, у межах якого виокремлюється три типи формалізованого впливу держави на економіку (*державне регулювання* шляхом створення за допомогою юридичних інструментів інституційного середовища, в якому функціонують економічні агенти; *державне втручання* в процесі як створення довгострокових «правил гри» загального призначення, так і для окреслення тимчасових дій, приписаних в імперативному порядку обраним групам економічних агентів; *присутність держави в господарських процесах*, яка безпосередньо не пов'язана з цілями адаптованої економічної політики, але передбачає здебільшого захист прав власності), макроекономічна політика інтерпретується як різновид державного втручання і розглядається щонайменше у двох її варіаціях — стабілізаційної політики та макроекономічної політики стимулювання довгострокового зростання.

За підходом Р. Масгрейва і П. Масгрейв [13], макроекономічна стабілізація є однією з трьох основних функцій економічної політики, яка доповнюється алокаційною функцією (що передбачає оптимізацію використання факторів виробництва і підвищення продуктивної спроможності нації виходячи з географічної, структурної та секторальної специфіки країни) та функцією розподілу доходів між економічними агентами. Відтак, якщо стабілізаційна функція економічної політики передбачає фокусування на пошуку короткострокових рішень проблеми скорочення розриву між фактичним і потенційним ВВП в умовах рецесії або «перегріву» економіки (що передбачає скорочення циклічного безробіття, зменшення циклічних коливань, нейтралізацію шоків попиту і пропозиції), то її алокаційна і дистрибутивна функції спрямовано на сприяння довгостроковому економічному зростанню, технологічні й структурні перетворення. Прикметно, що, хоча запит на стабілізаційну політику формується здебільшого під впливом екзогенних за своєю природою макроекономічних шоків, а її реалізація неминуче впливає на умови і характер встановлення не лише внутрішньої, але й зовнішньої рівноваги (що і визначає використання такої її характеристики, як «міжнародна»), при глобальній дивергенції економічного розвитку з іманентними їй платіжними, фіскальними, бюджетними дисбалансами країни з ринками, що формуються, в процесі реалізації стабілізаційних програм використовують окремі елементи алокаційної політики (інституційну, структурну, конкурентну, промислову). І якщо пруденційна функція антикризової політики полягає у створенні умов для запобігання цикліч-

ним коливанням, то стабілізаційна або контрциклічна є реакцією на події, що вже відбулись, і ставить за мету повернення економіки до стану, в якому фактичний ВВП відповідатиме потенційному, а безробіття перебуватиме на позначці свого природного рівня.

Розглядаючи міжнародну економічну політику як сукупність принципів, економічних методів та інструментів, а також їх інституційного забезпечення, за допомогою яких уряди держав, забезпечуючи внутрішнє функціонування національних економік, визначають особливості функціонування структурних елементів світового господарства і, відтак, справляють вплив на діяльність інших суб'єктів міжнародних економічних відносин, ми маємо на увазі насамперед використання державами інструментів монетарної (грошово-кредитної) та фіскальної (бюджетно-податкової) політики. Такий підхід, хоча й частково, обмежує поняття «міжнародна економічна політика» реалізацією нею її стабілізаційної функції, проте, будучи застосованим до опису особливостей господарювання розвинутих країн у процесі їх запобігання рецесії, підкреслює її здатність до ринкового коригування, а часом — і управління ринком.

Отже, **мета статті** — здійснити ревізію інструментів сучасної економічної політики на предмет їх відповідності приписам (макро)економічних теорій та встановленню цілей її реалізації у процесі набуття нею ознак міжнародної.

ЧИ ФОРМАТУЮТЬ ЕКОНОМІЧНІ ТЕОРІЇ ЕКОНОМІЧНУ ПОЛІТИКУ?

Відносини взаємобумовленості економічної теорії з економічною політикою, що фіналізуються в пошуку відповідних критеріїв, які забезпечують наукове незаангажоване обґрунтування доцільності, ефективності, а отже, і легітимності використання тих чи інших інструментів її реалізації, вказують на те, що економічна теорія як така не є природною даністю, а її концепції та конструкції виступають результатом людської думки, яка водночас віддзеркалює і є віддзеркаленням певного історичного періоду, що продукує методологічні підходи до інтерпретації економічних ідей, ідеології, політики і практики господарювання. Хоча межі достовірності економічних теорій не піддаються жодній ревізії крім перевірки часом і визначаються, серед іншого, їх експлікативною спроможністю до пояснення причин і наслідків кризових процесів, ми не можемо ігнорувати піднесення одних теорій та занепад інших, а також їх вплив на політиків і виправдання політики, яку ті продукують.

Хоча в політичних дебатах завжди співіснують різні комбінації пропонування до втілення ідей, неможливо ігнорувати швидкість, з якою окремі теорії втілюються в життя і набувають статусу мейнстримних при визначенні як національної політики, так і метаполітики (або так званої «політики політик»), яку просувають міжнародні організації, а також можливість появи альтернативних теорій, які «підтасовують» існуючі економічні й політичні реалії. Однак аналіз подій та їх наслідків здійснюється завжди з урахуванням раніше наявних економічних теорій, побудованих на попередньому емпіричному матеріалі, що виправдовує їх порівняння з метафорами і моде-

лями, а не реалістичними описами актуальних економічних закономірностей і суперечностей. Водночас одноставним є прийняття того факту, що теорія, аби вона визнавалася релевантною, має відображати події, що відбуваються в реальному житті, а в разі, якщо теорія форматує або спрощує, «вульгаризує» економіку і процеси, що протікають у ній, розроблені на її основі реформи призведуть до негативних наслідків.

Існують різні погляди на взаємодію економічної теорії та економічної політики. Якщо економічна політика розглядається як результат деяких раціональних рішень, виникають розбіжності з приводу актуальності економічних теорій і визначення їх ролі в забезпеченні легітимності й наукової підтримки рішень, пропонованих особами, які їх приймають. Наявний зв'язок між визнаними науковим співтовариством економічними теоріями і економічною політикою уряду викликає суперечки. Радикальні підходи базуються на тій гіпотезі, що мета економічної політики не передбачає відсилення до економічних теорій і застосування їх результатів, а тому для адептів цієї позиції економічна політика не є вираженням справедливості або істинності економічної теорії. Водночас є і представники іншого підходу, згідно з яким економічна теорія залишається актуальною для економічної політики [14], і роздуми теоретиків перетворюються на результати реально прийнятих рішень. У деяких випадках різні економічні теорії можуть ставати дієвим знаряддям у боротьбі за заангажовані інтелектуальні аргументи на користь прийняття тих чи інших політичних рішень. І хоча економіст-теоретик і займається розробкою економічної теорії, економічна політика не виглядає як спосіб втілення її результатів, адже в основі прийнятих політиками рішень теорія завжди пов'язана з безліччю інших чинників — у тому числі й з політикою, що продукується на наднаціональному рівні. Отже, ідея про те, що реалізовувана урядом економічна політика має відображати логіку наукових теорій, вважається ілюзорною.

Форматування уявлень про закономірності та суперечності економічних явищ і процесів супроводжується проникненням ідеології в економіку крізь призму загальновизнаної наукової парадигми, в яку вбудовується ряд ідей, припущень і аксіом, що не вимагають доведень. Таке сприйняття вихідних положень як очевидних, хоч і є вразливим з точки зору логіки, утім продовжує триматися на ірраціональній вірі своїх адептів, які формують гіпотетичний рівень парадигми. Проникнення ідеології в економіку відбувається також і через існуючі теорії, які, базуючись на тій чи іншій парадигмальній основі, вже несуть у собі елементи ідеології, а відтак, сам спосіб теоретичних міркувань і висновків має або спільний ідеологічний знаменник, або ідеологічне нашарування [15; 16]. Підкреслимо, що прихильників і опонентів у кожній науковій школі достатньо: одні свідомо приймають безліч теоретичних припущень, без яких неможливо відтворити будь-яку модель, і відстоюють її результати; інші безжалісно завдають ударів по «больових точках» опонентів. Відтак, цей процес наукових перегонів з іманентними йому прийняттям і спростуванням є нескінченним. Тому дискусія повинна будуватися не за принципом «хто з них правий» (з точки зору теорії), а за принципом пошуку найоптимальнішої економічної політики в існуючих історичних реаліях в умовах глобальної невизначеності, яка характеризується

іраціональністю поведінки економічних агентів, асиметричністю інформації та обмеженістю ресурсів.

У науковій літературі ідеї розглядаються як: перемикачі інтересів або «дорожні карти» [17]; аналітичні стратегічні споруди [18]; стратегічна зброя в боротьбі за контроль [19]; наративи, що формують розуміння подій [20]; «рамки відображення» [21]; колективні спогади або національні традиції [22]. Використання ідей економістами, політологами та політиками, як правило, відбувається на трьох рівнях узагальнень: перший охоплює конкретну політику або політичні рішення, запропоновані директивними органами; другий — більш загальні програми, що лежать в основі політичних ідей і можуть бути сформульовані як головні припущення або принципи чи організаційні орієнтири політики. Отже, їх можна сформулювати як: 1) парадигми, що відображають основні припущення або принципи організації, що формують політику [23]; 2) «систему відліку», яка дозволяє суб'єктам політики (пере)будувати уявлення про світ, отже, (пере)позиціонувати себе у світі; 3) «програми переконання», що дістають вираження в конкретних політичних процесах; 4) «політичні ядра», що забезпечують визначену комбінацію приписів для дій; 5) «ідентифікатори викликів», що встановлюють межі можливих рішень проблем, які розв'язуються застосуванням політичних ідей. Ці «програмні ідеї» перебувають на базовому щодо ідей політичних рівні, оскільки визначають: 1) проблеми, які повинні бути вирішені відповідною політикою; 2) питання, які мають бути розглянуті; 3) цілі, які повинні бути досягнуті; 4) норми, методи та інструменти, які повинні застосовуватися.

На третьому рівні — «базисних» ідей — лежать суспільні настрої, світоглядні орієнтири, філософські ідеї як основоположні припущення, що нечасто оскаржуються, тільки — у кризові періоди, які віддзеркалюють запити часу. Когнітивні ідеї пояснюють, «що є і що робити», тоді як нормативні — визначають, «що добре чи погано в існуючих реаліях у світлі того, «що потрібно робити»». Когнітивні ідеї, які також іноді називаються «причинними ідеями», надають рецепти, настанови і порядок денний для політичних дій і слугують для обґрунтування політики і програм, висловлюючи їх логіку і необхідність на підставі визнаних інтересів. Когнітивні ідеї описують: 1) спосіб, в який політика пропонує вирішення існуючих проблем (перший рівень); 2) спосіб, в який політичні програми визначають проблеми, що потрібно вирішити, та ідентифікують методи їх вирішення (другий рівень); 3) спосіб, у який і політика, і політичні програми поєднуються з більш глибоким ядром принципів і норм відповідних наукових теорій (третій рівень). Натомість нормативні ідеї надають цінності політичним діям і слугують легітимації політики засобами політичної програми за допомогою обґрунтування її доречності. Нормативні ідеї описують, як політика (першого рівня) відповідає прагненням та ідеалам широкої громадськості, і як програми (другого рівня) разом з політикою перегукуються з більш глибоким ядром принципів та норм суспільного життя (третього рівня), будь то традиційні або нові ціннісні орієнтири в суспільстві.

Велике питання для дослідників ідей полягає в тому, чому одні ідеї стають політикою, програмами і наративами, які домінують у політичній реальності, а інші — ні. Так, для опису впливу ідей та поведінки на економічну

політику, а відтак, на економіку, Р.Дж. Шиллер запровадив поняття «нарративна економіка», де під нарративами розуміє відображення узагальненого досвіду, яскраві ідеї та історії, які вражають людей настільки, що формують вибір, поведінку економічних і політичних акторів, отже, визначають логіку прийняття ними рішень [24]. На початку XXI ст. нарративи, які можуть містити в собі певні алгоритми і метафори, поступово витісняють моделі й детермінують економічний вибір. Таким чином, саме нормативна складова ідеї, яка лежить в основі нарративу, і дозволяє структурувати повторювані взаємодії між акторами з урахуванням соціального та інституційного контекстів.

КОНФЛІКТ ТЕОРІЙ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ: КОЛИ КОНТЕКСТ МАЄ ЗНАЧЕННЯ

Ще у 1983 р. У. Нордхаус зазначив: «Американські економісти стурбовані й заклопотані. Немов знеструмлена армія, вражена критикою через неспроможність власних прогнозів, заплутані через неможливість визначити переможця в інтелектуальній боротьбі й нездатністю визнати за кимось одним інтелектуальне лідерство, вони не впевнені, що знають шляхи відступу. З попелу поразок повстає нова фаланга конкуруючих теорій, немов різношерстна ганчірка, мікс відкинутих ідей з минулого, недоведених фантазій про майбутнє» [25, р. 123]. Коментуючи цей вислів, Р.М. Солоу, автор неокласичної моделі екзогенного економічного зростання, яка, попри визнані її недоліки (зокрема, вихідні припущення щодо екзогенної норми заощаджень і нерелістична оцінка ставки процента в країнах, що розвиваються), виступає «відправною точкою» для всіх сучасних моделей економічного зростання, яким вона надала необхідну математичну базу для аналізу темпів зміни капіталу, зазначив: «Невже економіка — це суцільний безлад? Безлад — це навіть применшення. Інтелектуали з департаментів освіти перебувають у розпачі. Розбіжності в інтерпретації дійсності вражають. Немов сторонні спостерігачі, вони шоковані тим, як альтернативні школи макроекономіки описують одна одну як помилкові у своїх припущеннях. А тому постають запитання, що таке економіка і яким є її предмет?» [25, р. 124]. Виходячи з цього впливає ще одне запитання: «Якою має бути оптимальна економічна політика?»

Варто прийняти той факт, що розвиток західних наукових шкіл ставав реакцією на зміну економічних реалій під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх процесів, індукованих у тому числі й глобалізацією. Якщо класична економічна теорія розглядала формування цін з позицій виробника, то неокласична теорія — з позиції як попиту, так і пропозиції. Класична політична економія, що виходила з принципу економічного лібералізму або вільної конкуренції, досліджувала економічні процеси на макрорівні, абсолютизуючи пропозицію та ігноруючи споживання (розглядаючи формування цін з позицій виробника, адже обсяг споживання, на думку представників класичної політекономії, завжди дорівнював обсягу виробництва) і приділяючи особливу увагу проблемам економічного зростання. Утім, наявний емпіричний досвід показав невідповідність теоретичних припущень реальним процесам і наводив, радше, аргументи на користь циклічності економічного розвитку з її чергуванням періодів поступального розвитку та криз

надвиробництва, ніж відповідав уявленням про автоматичну рівність попиту і пропозиції.

Маржиналістська революція символізувала собою перехід економічних досліджень з макроекономічного рівня на мікроекономічний, відтак, у її дослідницькому ракурсі опинилася поведінка споживачів і фірм як економічних суб'єктів. Як наслідок, змінилися і питання, на які намагалися знайти відповіді економісти. І якщо класики опікувалися встановленням рівноважного обсягу виробництва за наявного рівня зайнятості трудових ресурсів і завантаженості виробничого потенціалу, отже, визначенням ролі держави за вибором між сукупним попитом чи сукупною пропозицією як об'єктами стимулювання в процесі досягнення макроекономічної рівноваги, то маржиналісти поставили перед економічною теорією нове питання пошуку оптимального компромісу серед безлічі альтернатив раціонального вибору між споживачами (що і в якій кількості споживати) і виробниками (що і в якій кількості виробляти). Таким чином, співіснування цих двох наукових течій уможливлювалося саме завдяки відмінним у них предметам дослідження, до того ж у маржиналістському аналізі проблемам економічного зростання так і не знайшлося місця. Певне пристосування маржиналістської економічної теорії до потреб макроекономічного аналізу відбулося після відкриття законів обмеженості ресурсів, що, зрештою, і засвідчило становлення економіки як науки, яка надає відповіді на окреслені питання в умовах визнання обмеженості ресурсів.

Пізніше синтез ідей класичної школи і маржиналізму в неокласику символізував становлення метатеорії або науково-дослідницької програми з рядом фундаментальних припущень про раціональність економічних агентів (раціональність їхніх очікувань), про прагнення максимізації корисності індивідами і прибутків фірмами та відсутність інформаційних асиметрій (або, іншими словами, наявність у економічних агентів повної інформації, що дозволяє їм діяти незалежно один від одного). І хоча факт існування обмежень і визнавався неокласиками, рішенням, що приймалися економічними агентами, ставилось в обов'язок бути найоптимальнішими або найефективнішими за різних рівних умов. І механізмом, покликаним вирішити проблему прийняття рішень, було визнано ринок, де ціни відігравали роль певного сигналу про узгодженість конфліктуючих бажань. Утім, у межах неокласичного синтезу так і не вдалося запропонувати адекватні пояснення причин нездатності економіки в глобальному масштабі до саморегуляції або специфічності механізмів економічних спадів та піднесенень, і відтак — проаналізувати можливі варіанти втручання держави в економіку й надати практичні поради урядам. Іншими словами, неокласикам бракувало макроекономічного методу економічного аналізу.

Емпіричний досвід показав: справедливість принципів саморегуляції ринків і непотрібності втручання держави в економіку є дискусійною, що, зрештою, привело до виникнення теорії недосконалої конкуренції та появи кейнсіанської критики неокласичної теорії. Негнучкість ринків і необхідність втручання держави в економіку, поряд з відмовою від принципу нейтральності грошей, який панував в економіці протягом двох століть, і визнанням впливу очікувань економічних суб'єктів на їх поведінку, стали марке-

рами кейнсіанства. Таким чином, розвінчання як помилкових уявлень про неспроможність у довгостроковій перспективі за рахунок зміни грошової маси впливати на що-небудь, крім рівня цін (наприклад, на реальний обсяг виробництва, рівень процентної ставки і показники зайнятості), та десакралізація закону Сея (ідеї, що виробництво саме створює достатній для себе попит), а також визнання Ж-Б. Сеєм важливості споживання товарів з виробничою метою (що фактично означувало собою введення в економічний аналіз поняття «інвестиція») супроводжували визнання проблеми управління попитом (або реалізації суспільного продукту) як центральної в кейнсіанському макроекономічному аналізі.

Тут виникає ризик потрапити в пастку «заангажованих кліше»: здавалося б, коли ми звертаємося до наукового доробку кейнсіанців, то свідомо обмежуємо себе уявленнями про механізми стимулювання попиту, — утім, це далеко не так. В умовах консервативного зрушення в ідеології та політиці, характерного для періоду 1980—1990-х років, особливо для глобальної фінансової кризи 2000-х років, саме американська течія посткейнсіанства — монетарне посткейнсіанство (С. Вайнтрауб, П. Девідсон, Г. Мінські, А. Ейхнер, Л. Рей) — набула наукового піднесення. Його теоретичними особливостями стала модернізація предмета дослідження і методології кейнсіанського аналізу під впливом актуалізації монетаризму, неокласичної мікро- та макроекономічної теорії. Центральне місце в монетарному посткейнсіанстві належить, по-перше, визнанню грошової природи економіки, а звідси — дослідженню грошового фактора економіки; по-друге, акцентованій важливості невизначеності майбутнього і очікувань у розгортанні господарських процесів. Найважливішим пунктом теорії Дж.М. Кейнса американські посткейнсіанці вважали ідею внутрішньої нестабільності економіки, тому трактували її не як статичну теорію рівноваги з неповною зайнятістю, а як динамічну макроекономічну теорію пристосування до порушення економічної рівноваги. Велике значення, на їхню думку, Дж.М. Кейнс приділяв ролі невизначеності економічних процесів і недостатності інформації. Монетарні посткейнсіанці виходять з того, що саме використання ідеї невизначеності похитнуло основи неокласичної системи, яка базується на моделюванні поведінки раціонального, добре обізнаного економічного агента. Крім того, представники англійської течії посткейнсіанства наголошували на включенні до теорії ефективного попиту обмеження щодо діяльності монополій і необхідності проведення соціальних реформ.

Виокремлюється й школа «нових кейнсіанців» (Л. Болл, Д. Ромер, Г. Менк'ю), підхід якої до пояснення природи макроекономіки визначають два основних припущення: новий кейнсіанський макроекономічний аналіз передбачає, що домогосподарства і фірми мають раціональні очікування, утім водночас він так само передбачає безліч збоїв ринку. Зокрема, нові кейнсіанці припускають, що існує недосконала конкуренція у встановленні цін та заробітної плати, і саме це допомагає їм пояснити, чому ціни і заробітна плата можуть стати «липкими», що означає, що вони не адаптуються миттєво до змін економічних умов. Ринкові збої, присутні в нових кейнсіанських моделях, припускають, що економіка може не досягти повної зайнятості. Нові кейнсіанці, на відміну від інших послідовників Дж.М. Кейнса, які

надавали пріоритет фінансовій стабілізаційній політиці, виступали за домінуючу роль грошово-кредитних інструментів макроекономічної стабілізації, пояснюючи це тим, що реалізація бюджетно-податкової політики обтяжена політичною рентою, суб'єктивізацією вибору об'єктів для державного інвестування, нетранспарентністю використання бюджетних коштів, ризиком корупції та часовим лагом при проведенні фінансової стабілізації. При цьому нові кейнсіанці, на відміну від неокласиків, які категорично відкидали будь-які аргументи на користь фінансової політики, визнавали дієвість останньої для тимчасового стимулювання економіки, хоча монетарна політика, за їхньою аргументацією, завжди характеризуватиметься меншими витратами для суспільства і супроводжуватиметься меншими часовими лагами. Прикметно, що умовою ефективної макроекономічної (і стабілізаційної в тому числі) політики, на їхню думку, є врегулювання проблеми довіри до уряду та забезпечення єдності (незначних відмінностей) в інтересах економічних агентів на мікро- та макрорівнях, недопущення неочікуваних шоків сукупного попиту і сукупної пропозиції.

Інтелектуальне лідерство виборювали також і представники неорікардіанців, які надали нові аргументи на користь суперечливості неокласичної теорії вартості (граничної корисності) та ігнорували фактор невизначеності й очікувань. П. Гареньяні, Л. Пасінетті, А. Ронкалья, Дж. Ігуелл, М. Мілгейт, А. Бхадури, К. Бхараваджі як одні з найбільш визнаних науковою спільнотою представників неорікардіанства займалися розробкою довгострокової теорії ефективного попиту на базі теорії вартості П. Сраффі, відомі тезою про те, що цінність товару визначається тим, хто його виробляє, але попитом необхідно ефективно управляти, і саме конкуренція визначає норму прибутку.

Монетаристська теза про те, що монетарні зміни відповідальні за ділові цикли, активно ставилася під сумнів, однак до кінця 1960-х років точка зору, яка полягала в тому, що грошова політика чинить визначальний вплив на сукупну економічну активність, була в цілому прийнята. Утім і в межах монетаризму однастайності не спостерігалось: представники «фрідменівського монетаризму» (М. Фрідмен, А. Шварц, К. Бруннер, А. Мельтцер) відстоювали припущення про нейтральність грошей у довгостроковому періоді, коли кількісна зміна грошової маси не справляє жодного впливу на рівень реального національного продукту, ставку процента, інвестиції, зайнятність, а лише призводить до зростання загального рівня цін; водночас представники монетаризму «другого типу», або так званої «нової класичної макроекономіки» з її раціональними очікуваннями (М. Сарджент, Н. Уоллес, Р. Лукас), доводили припущення про те, що нейтральність грошей спостерігається так само і в короткостроковій перспективі, при цьому ціни і зарплати миттєво підлаштовуються під вільні ринки. Відтак, нові класики, які не довіряли політиці впливу на попит, виключали будь-яку можливість впливу грошової маси на виробництво в короткостроковому періоді, при цьому акцентуючи на впливі рівня довіри людей до уряду на ефективність макроекономічної політики.

«Принцип нейтральності політики» уособлює погляди нових класиків на стабілізаційний потенціал монетарної політики. Як зазначав К. Уолш, якщо зміни грошової маси призводять до реальних ефектів лише в тому ви-

падку, коли вони мають неочікуваний характер, тоді будь-яка політика, яка систематично і в передбачуваний спосіб змінює пропозицію грошей, не здійснює впливу на реальний сектор [26, р. 237]. Проте думка нових класиків, що лише в короткостроковому періоді несистематична монетарна політика здатна впливати на реальні змінні, не дістала емпіричних підтверджень і не пройшла перевірки часом, який довів, що як очікувані, так і неочікувані зміни пропозиції грошей можуть впливати на сукупний випуск і зайнятість, а отже, сприяти економічному зростанню. Виходячи із зазначених аргументів, представники нової класичної макроекономіки заперечують політику державного регулювання, вважаючи її недоцільною, оскільки, на їхню думку, вона породжує результати, протилежні прогнозованим, і не враховує мікроекономічного рівня, де приймаються рішення про економічну поведінку в конкретній економічній ситуації.

Привертає до себе увагу той факт, що подальші варіації макроекономічної думки, які набули статусу мейнстримних, не підтримують позицію щодо успіху несистематичної політики, наполягаючи при цьому на бажаності проведення саме систематичної політики зміни грошової пропозиції, заснованої на монетарних правилах. Прикметно, що розвиток грошово-кредитної політики в 1960—1980-х роках зображується К. Чедвіном як історія переходу від регулювання до дерегуляції або від системи, орієнтованої на державу, до системи, орієнтованої на ринок, що вимагало нових економічних теорій з новими ідеями в їх основі як наративів, що формували б розуміння нових подій [27, р. 544]. В історії грошово-кредитного управління відбувався поступовий поворот маятника філософії центрального банку в бік лібералізації та опори на ринки як на точку опори дій, що повністю пояснюється відповідним історичним контекстом: коли спогади про депресію та повоєнні наслідки стерлись у пам'яті, підозри в неспроможності ринку саморегулюватися зменшились. Спочатку такі зміни були вкрай помітними, але вже у 1960-х роках, під впливом глобального економічного розвитку, фінансової інтеграції після розпаду Бреттон-Вудської системи і революції в електронних комунікаціях, виник новий «міф» про невразливість ринку, який допоміг розібрати «клубок регулювання» і сформував запит на подальшу дерегуляцію для фінансових інститутів.

НОВИЙ МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ КОНСЕНСУС: PRO ET CONTRA

Новий макроекономічний консенсус (НМК) фактично став злиттям сучасних макроекономічних шкіл (нової класичної економіки та нової кейнсіанської економіки), що і визначило його впливовість з точки зору формування підходів до інтерпретації сучасних макроекономічних процесів, а отже, і пошуку аналітичних аргументів на користь обґрунтування потреби у відповідній макроекономічній політиці. Термін «консенсус» вказує на те, що серед економістів, у позиціях яких, як уже зазначалося, зазвичай немає одностайності, було досягнуто згоди після краху неокласичного синтезу 1970-х років. Водночас, як акцентує М. Беггс, саме припущення, що історія економічної політики фіналізувалась у досягненні консенсусу, є вкрай апроксиматич-

ним, адже ретроспективний аналіз її реалізації не може ігнорувати ряд суперечностей, які залежно від того чи іншого історичного контексту або загострюються (в умовах пошуку оптимальної за наявних реалій господарювання та викликів ендогенного і екзогенного характеру стабілізаційної політики), або втрачають категоричність (в умовах реалізації економічної політикою її алокаційної та дистрибутивної функцій).

Більше того, для М. Беггса саме походження Нового макроекономічного консенсусу — це міф, активно популяризований у 1990—2000-х роках, який ігнорує постійні зміни на рівні самої економічної системи, натомість абсолютизуючи зміни, що відбувалися лише в одному з її елементів — у адаптованій економічній політиці, коли «погана» політика змінювалася «доброю» політикою [28, р. 16]. Таким чином, цей наратив зосереджений на історії розробки «хорошої» теорії для формування «хорошої» політики на тлі збоїв, викликаних задіянням економічних політик, що стають наслідком застосування теорій, які не відповідають потребам часу. Отже, для М. Беггса НМК — це спосіб поєднання політики таргетування інфляції центральним банком (формально або де-факто) і процентної політики (яка є складовою механізму досягнення цінової стабільності й визнається більшістю країн пріоритетною), з висновками теорії, на якій ця політика базується і яка концентрується на концепції розриву між потенційним і фактичним випусками за умови низьких темпів інфляції.

З цього випливає п'ять основних постулатів, які закладені в НМК і щодо яких, як передбачає назва, дійшли згоди представники провідних економічних течій.

1. Макроекономічний аналіз має проводитися на мікрорівні, тобто макроекономічні моделі повинні чітко базуватися на міжчасових основах загальної (довгострокової) рівноваги. Зрештою, позиція про часові лаги (або «лаги в реакціях»), тобто часові розриви між прийняттям яких-небудь заходів економічної політики і досягненням реальних від них ефектів, на думку М. Фрідмена, роблять недосяжним будь-яке певне твердження про реальний ступінь стабільності, можливий в результаті застосування дискреційної грошової та бюджетної політики (іншими словами, як підсумок цілеспрямованої зміни урядом податків, сальдо державного бюджету, трансфертів, державних закупівель, контролю над грошовою масою з метою стабілізації економіки шляхом впливу на сукупний попит і, відповідно, на поточний дохід економічних агентів) [29]. Такі «затримки в реакції» економічної політики пояснюються: лагом між необхідністю діяти і усвідомленням цієї необхідності; лагом між усвідомленням необхідності діяти і здійсненням відповідних дій; лагом між діями та їх наслідками.

2. При оцінці ефектів альтернативних заходів макроекономічної політики слід ураховувати раціональні очікування агентів. Даний постулат був реакцією на «критику Лукаса», яка, як лаконічно зазначає В. Козюк, означала, що у випадку, коли економічні агенти формують раціональні очікування, макроекономічна політика не може здійснюватися так, нібито економічні агенти не прогнозують її майбутніх наслідків і впливу на власний добробут, або ж до сформованого образу поведінки органів макроекономічної політики економічні агенти дуже швидко пристосовуються таким чином, що ре-

зультати політики перестають бути наперед заданими, оскільки економічні агенти, передбачивши напрям політики, змінюють свою поведінку відповідно до власної функції максимізації добробуту [30].

3. Монетарна політика є ефективною лише в короткостроковій перспективі.

4. Кількісний аналіз макроекономічної політики повинен базуватися на економетричних моделях.

5. Основним джерелом довгострокових змін у макроекономічній політиці є реальні дисбаланси, а не монетарні шоки.

З 1990-х років таргетування інфляції — з виразним акцентом на раціональних очікуваннях — стало однією з центральних цілей монетарної політики. Звідси ключовими елементами НМК як виразника методологічного консенсусу в рамках макроекономічного мейнстриму стали такі: 1) основне завдання центрального банку (ЦБ) полягало в забезпеченні стабільності споживчих цін, причому він повинен публічно взяти на себе зобов'язання стосовно досягнення цільового показника інфляції (зазвичай близько 1—3%); 2) для досягнення цілі інфляційного таргетування ЦБ повинен бути функціонально та інституційно незалежним від уряду або міністерства фінансів, що позбавило б його необхідності надавати позики уряду; 3) надання переваги використанню інструментів монетарної політики опосередкованої дії (зокрема, коригування процентних ставок) — на відміну від прямих методів фінансування дефіциту або грошового фінансування, кредитного контролю або управління.

Такі припущення запозичено з неокласичних моделей економічної рівноваги з раціональними очікуваннями, де рівновага досягається за «природної норми» процента (рівноважної реальної процентної ставки), коли очікувані заощадження збігаються з попитом на інвестиції. З урахуванням того, що номінальна цінова негнучкість і непорозуміння на ринку праці (між працівниками, профспілками, роботодавцями і державою, що регулює мінімальну заробітну плату) обмежують досягнення короткострокової рівноваги, ключова роль ЦБ полягає у задіянні потенціалу політики процентної ставки для відновлення економічної рівноваги. Теоретично, обираючи за мету досягнення низької інфляції, ЦБ автоматично гарантує найменший розрив випуску (різниця між фактичним і потенційним ВВП) чи той самий рівень активності, який був би досяжний за відсутності проблеми номінальної жорсткості (в ситуації досконалої конкуренції). Відтак, передбачається, що добре функціонуючі фінансові ринки сприяють трансмісії грошово-кредитних стимулів, а використання інструментів фіскальної політики слід обмежувати з тим, аби не спотворювати природну процентну ставку.

Таке нівелювання дискреційної фіскальної політики пояснюється кількома аргументами: особливостями політичного процесу з часовими лагами між прийняттям пакетів бюджетно-податкового стимулювання та отриманням реальних ефектів; популістською обумовленістю політики, що реалізується з метою маніпулювання суспільними настроями напередодні виборів; адміністративними помилками в процесі імплементації стимулюючих пакетів; політичною обумовленістю вибору об'єктів для державного інвестування; рикардіанською поведінкою споживачів, які не реагують на зниження податкового навантаження зростанням витрат, натомість нада-

ють перевагу заощадженням; ефектом витіснення, який виникає при спробі уряду стимулювати зростання обсягів виробництва за рахунок зростання державного боргу.

Більше того, грошове фінансування також є інфляційним порівняно з дефіцитом, що фінансується за рахунок облігацій, який абсорбує ресурси з інших секторів економіки. Фіскальна політика в НМК розглядається, в основному, як антициклічний інструмент управління короткостроковими бізнес-циклами. Довгострокове зростання ВВП визначається з боку пропозиції, наприклад, за рахунок удосконалення технологій і людського капіталу. Такий «бюджетний погляд» на інфляцію домінував у дослідженнях країн з ринками, що формуються, де можливості із збирання податків та іноземних запозичень обмежено інституційною і політичною слабкістю. Відтак, навіть при моделюванні макроекономічної політики в країнах з розвинутою економікою і за умови раціональних очікувань, визнається ризик «інфляційного ухилу», під яким розуміється пристрасть до проведення інфляційних заходів, які, як передбачається, детермінують грошово-кредитну політику, що проводиться відповідно до міркувань директивного органу, на відміну від політики, детермінованої заздалегідь оголошеними фіксованими правилами. Цілком очевидно, що там, де грошово-кредитна політика визначається урядом, рішучість підтримувати стабільність цін може бути скомпрометована короткостроковим тиском з боку виборців, наприклад, прагненням скоротити безробіття. Бажання усунути інфляційну упередженість («інфляційний ухил») стало основним фактором недавньої тенденції уряду поступитися відповідальністю за грошово-кредитну політику на користь незалежних центральних банків.

Проблема «неузгодженості в часі» виникає ще й тому, що для отримання голосів у певні моменти виборчого циклу уряди будуть схильні фінансувати бюджетний дефіцит за нижчими від ринкових ставками за рахунок грошового фінансування, тим самим створюючи короткострокову інфляцію і запускаючи інфляційні очікування, що самореалізуються. Ідея незалежності ЦБ від урядів завоювала довіру після публікації низки емпіричних праць, що показують негативну кореляцію між індексом незалежності центрального банку (central bank independence — CBI) та інфляцією. При цьому заборону або обмеження фінансування ЦБ державного боргу включено в розрахунок індексів CBI. З точки зору методологічних обмежень з 1990-х років до аналітичної структури НМК було інституційно вбудовано домінуючу роль центральних банків по відношенню до урядів. Міжнародні фінансові регулятори, такі як МВФ, Світовий банк, повністю підтримують цей підхід. В Європі Маастрихтський договір, підписаний 7 лютого 1992 р., ознаменував створення членами Європейського Союзу повністю незалежного Європейського центрального банку (ЄЦБ), який забороняє пряме фінансування державних витрат ЦБ будь-якої країни (що передбачає обмеження на будь-які кредитні лінії, а також пряму купівлю в емітентів будь-яких державних боргових інструментів).

Важливість НМК для формування політики з управління макроекономічними процесами складно переоцінити, адже фактично ним визначаються інструменти досягнення конкретних цілей. Зокрема, сформоване консенсусне рішення щодо інструментів забезпечення цінової стабільності, яка може бути досягнута за допомогою грошово-кредитної політики. Логіка

міркувань є такою: оскільки інфляція являє собою грошово-кредитний феномен, то контроль за нею може забезпечуватися лише зміною процентної ставки. Прикметно, що, хоча набуття грошово-кредитною політикою першочергової важливості при досягненні короткострокових цілей і супроводжується втратою позицій бюджетно-податкової політики як активного інструменту економічної політики (використання останньої вважається доцільним при середньо- і довгостроковому горизонті планування), порушується питання про те, чи можна управляти дефляцією через зміни процентних ставок, оскільки останні не опускаються нижче нуля.

Утім, НМК став об'єктом нищівної критики в період глобальної фінансової кризи 2008—2010 рр., яка, аби не перетворитися на нову Велику депресію, потребувала ще активнішого фіскального стимулювання економіки з боку урядів. Ураховуючи, що розмір державного сектору і роль бюджетно-податкової політики в сучасних економіках набувають дедалі більшого значення, таке спрощене припущення НМК щодо другорядності фіскальних стимулів важко відстояти. Привертає увагу і той факт, що прибічники Дж.М. Кейнса, хоча і визнавали можливість відхилення економічної системи від стану рівноваги під впливом різноманітних «шоків», припускали, що від природи вона є стабільною, і тому в періоди її відхилення від рівноваги уряд може використати грошово-кредитну і бюджетно-податкову політики з метою підштовхнути її назад до рівноважного стану. У свою чергу, представник монетарного кейнсіанства Г. Мінські стверджував, що ситуація є кардинально протилежною: *система фундаментально нестабільна, але ця нестабільність може бути обмежена належним застосуванням цих обох політик*. Однак це питання, на думку Р. Рея, є непростим, адже не визначено, чим є «ефективна політика» і, що ще важливіше, як прийняття тієї чи іншої політики здатне змінити поведінку. По суті, за логікою міркувань Г. Мінські, економічна політика обмежує нестабільність тією самою мірою, якою (що імовірніше) викликає зміни поведінки, які знижують ефективність стабілізаційної політики. Саме тому, як зазначав представник монетарного посткейнсіанства Р. Рей, Г. Мінські відкидав будь-яке поняття «точного регулювання»: навіть якби економічній політиці вдалося досягти перехідної стабільності, це активізувало б процеси, які повернули б нестабільність. Таким чином, політична проблема полягає в розробці інституційних структур і заходів, які послаблюють тяжіння до інфляції, безробіття і сповільнюють підвищення рівня життя, не збільшуючи ймовірності глибокої депресії. Однак успіх ніколи не буває постійним; економічна політика повинна весь час підлаштовуватися, щоб адаптуватися до мінливих умов. Економічна політика має формуватися динамічно, перебувати в постійному розвитку, щоб пристосовуватися до адаптацій поведінки, які зумовлює сама економічна політика [31].

ВИСНОВКИ

Хоча неокласики і виступали за всеохоплюючий неупереджений аналіз запропонованих заходів економічної політики (у частині реалізації нею стабілізаційної функції), визнаючи складні трансмісійні канали взаємозв'язків між макроекономічними процесами, запропонована ними аналітична кон-

струкція із стрижневою концепцією раціональних очікувань у цілому слугує виправданню неоліберального ідеологічного курсу і максимального усунення держави від регулювання господарських процесів.

Фактично лейтмотив нового неокласичного синтезу, що виразився у твердженні Р. Лукаса про те, що макроекономічна наука вже вирішила свою ключову проблему недопущення депресій на декілька років наперед, не пройшов перевірки часом, коли очевидним стала неспроможність низької інфляції нівелювати проблему циклічності економічного розвитку, а відтак, проблеми безробіття, забезпечення сукупного попиту й сприяння зростанню сукупного випуску. Після краху неокласичного синтезу в 1970-х роках злиття сучасних макроекономічних шкіл (нової класичної економіки та нової кейнсіанської економіки) відбулось у межах НМК, що і визначило його впливовість з точки зору формування підходів до інтерпретації сучасних макроекономічних процесів, отже, і пошуку аналітичних аргументів на користь обґрунтування потреби у відповідній макроекономічній політиці.

Ураховуючи, що до кризи 2008—2010 рр. макроекономічна стабільність здебільшого асоціювалася з ціновою стабільністю, що було зумовлено тривалим періодом низької макроекономічної волатильності в розвинутих країнах, які, зрештою, і формують політичний та регуляторний (нормативний) порядок денний, підкріплюючи його відповідним науково-теоретичним підґрунтям, ключовою проблемою моделей Нового макроекономічного консенсусу виступали саме інфляція та контроль над нею. При цьому в аналітичних працях, що містили практичні рекомендації урядам, і фундаментальних роботах, що стосувалися проблем координації міжнародної економічної політики у цілому і регуляторної конкуренції зокрема, завжди серед цільових орієнтирів останньої розглядалися забезпечення умов для сприяння максимальному сукупному випуску та мінімальному безробіттю.

Боротьба за допомогою аналітичних аргументів та емпіричних фактів між прибічниками фіскальних і монетарних інструментів макроекономічної політики дозволила отримати в рамках НМК проміжний результат щодо визнання за грошово-кредитною політикою першості в досягненні низьких темпів зростання цін, але за умов довіри економічних агентів до представників монетарної влади, уособлених у керівництві ЦБ, що вимагає від ефективної політики бути послідовною, передбачуваною і наслідувати встановлених правил. При цьому, хоча в межах НМК і було сформоване консенсусне рішення щодо інструментів забезпечення цінової стабільності, яка може бути досягнута за допомогою грошово-кредитної політики, світова фінансова криза 2008—2010 рр. і глобальна рецесія 2020 р. поставили під сумнів спроможність розроблених на базі його рекомендацій стабілізаційних програм досягати очікуваних результатів.

Попри те, що НМК запропонував інструментарій реагування на кризи циклічного характеру, який на практиці частково довів свою результативність, події останнього десятиріччя, ознаменовані поєднанням нестабільності як циклічного, так і структурного і системного характеру, сформували запит на визнання фіскальної політики як повноцінної складової стабілізаційних програм, що передбачає свідоме використання дискреційних заходів бюджетно-податкової політики в процесі досягнення природної

норми безробіття, нівелювання розриву випуску (особливо в умовах пастки ліквідності), коли монетарна влада не забезпечує дієвих інструментів стимулювання економіки ані зниженням процентних ставок, ані збільшенням пропозиції грошей. Аналіз реалізованих у розвинутих країнах стабілізаційних програм щодо виходу з рецесії засвідчує наявність сформованого запиту на монетарно-фіскальний синтез, де інструменти монетарного стимулювання доповнюватимуться інструментами фіскального стимулювання й становитимуть рівнозначні напрями реалізації політики макроекономічної стабілізації.

Попри непримиренні дискусії між прибічниками тих чи інших наукових течій, які відстоювали необхідність розгляду економічного механізму з позиції або попиту, або пропозиції (що й обумовлювало відмінні підходи до макроекономічного регулювання і визначення ступеня та меж допустимого втручання урядів у ринкове коригування), проведений аналіз способів реагування на рецесійні процеси у світовій економіці доводить, що сучасна міжнародна економічна політика здебільшого реалізується за підходом представника монетарного кейнсіанства Х. Мінскі, який виступав за активне макроекономічне та інституційне втручання держави в економіку. Макроекономічна роль держави розглядалася ним, перш за все, як превентивна (як спосіб запобігання фінансовому колапсу в періоди спадів і депресій) і полягала у сприянні грошовим надходженням економічних агентів (як виробників, так і домогосподарств), що і визначало вибір на користь застосування у фазі спаду стимулюючих фіскальної та монетарної політик. І якщо перший шляхом підвищення рівня сукупного попиту було поставлено в обов'язок збільшувати доходи підприємств (що дозволяє багатьом його представникам погасити борги і не збанкрутіти), то другий — через реалізацію центральним банком функції «кредитора останньої інстанції» збільшувати кількість ліквідності у фінансовому секторі (що дозволяє «триматися на плаву» фінансовим установам, які стикаються з неповерненням боргів або масовими вилученнями населенням своїх вкладів).

Політики і сучасні економісти, в основному, мислять категоріями різних часових горизонтів, але довгострокова перспектива першими з них зазвичай не визначається в термінах рівноваги, і особливо нерівноваги попиту та пропозиції (на відміну від більшості економічних теорій). Радше, короткострокова перспектива завжди була спрямована на протидію впливу іноземної валюти з країни, а довгострокова — включала комплекс дій з переформатування економічних відносин з метою зменшення циклічних тенденцій та дефіциту платіжного балансу. Отже, парадокс полягає в тому, що, з точки зору політиків, які роблять вибір на користь реалізації тієї чи іншої економічної програми незалежно від того, на яких теоретичних аргументах і наукових течіях вона базується, довгостроковий період найчастіше розглядається як послідовність коротких періодів, тоді як проблеми короткострокового періоду, які здебільшого продиктовані платіжними дисбалансами, можна змінити, вдаючись до реалізації стратегій довгострокового розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *El-Erian M.* A New Normal. Secular Outlook. PIMCO [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://media.pimco.com/Documents/Secular%20Outlook%20May_09%20Email-Web%20FINAL3.pdf
2. *El-Erian M.* Navigating the New Normal in Industrial Countries. — Washington : Per Jacobsson Foundation, 2010. — 37 p.
3. *El-Erian M.* PERSPECTIVES: The New Normal 2.0 // The Journal of Portfolio Management. — 2020. — Vol. 64 (7). — P. 5—7 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://jpm.pm-research.com/content/early/2020/05/23/jpm.2020.1.164> (дата звернення: 29.12.2020).
4. *Mack O., Khare A., Kramer A., Burgartz Th.* Managing in a VUCA world. — Berlin : Springer, 2016. — 259 p.
5. *Панченко В.Г., Резнікова Н.В.* Нова норма світової економіки як середовище становлення неопротекціонізму // Міжнародні відносини. — Сер. : Економічні науки. — 2014. — № 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3144 (дата звернення: 27.12.2020).
6. *Резнікова Н.В., Іващенко О.А.* Нова норма світової економіки: зміст та ключові ознаки глобальних ризиків у контексті незалежності // Інвестиції: практика та досвід. — 2017. — № 9. — С. 5—10.
7. *Reznikova N., Ivaschenko O., Rubtsova M.* Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development // Економіка та держава. — 2020. — № 7. — С. 24—31.
8. *Patinkin D.* The Chicago tradition, the quantity theory, and Friedman // Journal of Money, Credit and Banking. — 1969. — Vol. 1 (1). — P. 46—70.
9. *Stigler G.* The Economist as Preacher and Other Essays. — Chicago : University of Chicago Press, 1982. — 259 p.
10. *Tinbergen J.* On the Theory of Economic Policy. — Amsterdam : North-Holland Publishing Company, 1952 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://hdl.handle.net/1765/15884> (дата звернення: 29.12.2020).
11. *Мазаракі А.А., Мельник Т.М.* Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі : моногр. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2010. — 470 с.
12. *Мазаракі А.А., Мельник Т.М.* Зовнішньоторговельна політика: від меркантилізму до неотехнологізму // Товари і ринки. — 2010. — № 2. — С. 9—21.
13. *Musgrave R.A., Musgrave P.M.* Public finance in theory and practice. — N.-Y. : McGraw-Hill Education, 1989. — 848 p.
14. *Minsky H.P.* Stabilizing an Unstable Economy. — N.-Y. : McGraw-Hill Education, 2008. — 432 p.
15. *Тарасевич В.Н.* О предмете экономической теории. — Днепропетровск : Сич, 1997. — 189 с.
16. *Тарасевич В.Н.* Постнеклассический вызов фундаментальной экономической науке // Вопросы экономики. — 2004. — № 4. — С. 107—117.
17. *Goldstein J., Keohane R.* Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions and Political Change. — N.-Y. : Cornell University Press, 1993. — 304 p.
18. *Jabko N.* Playing the Market: A Political Strategy for Uniting Europe, 1985—2005. — N.-Y. : Cornell University Press, 2006. — 224 p.
19. *Blyth M.* Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century. — Cambridge : Cambridge University Press, 2002. — 298 p.
20. *Roe E.* Narrative Policy Analysis: Theory and Practice. — Durham : Duke University Press, 1994. — 240 p.
21. *Faure A., Pollet G., Warin P.* La construction du sens dans les politiques publiques. Débats autour de la notion de référentiel. — Paris : L'Harmattan, 1995. — 191 p.
22. *Katzenstein P.J.* The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. — N.-Y. : Columbia University Press, 1996. — 560 p.
23. *Тарасевич В.Н.* Еволюція економічної теорії та сучасне парадигмальне зрушення // Економіка України. — 1996. — № 12. — С. 46—55.

24. Shiller R.J. Narrative Economics: How Stories Go Viral and Drive Major Economic Events. — Princeton : Princeton University Press, 2019. — 400 p.
25. Tobin J. Macroeconomics, Prices and Quantities: Essays in Memory of Arthur M. Okun. — Washington : The Brookings Institution, 1983. — 300 p.
26. Walsh C.E. Monetary Theory and Policy. — Cambridge : The MIT Press, 2010. — 633 p.
27. Schedvin C.B. In Reserve: central banking in Australia, 1945–75. — Crows Nest : Allen & Unwin, 1992. — 602 p.
28. Beggs M. Inflation and the making of macroeconomic policy in Australia, 1945–85. — London : Palgrave Macmillan, 2015. — 341 p.
29. Friedman M. A Theory of the Consumption Function. — Princeton : Princeton University Press, 1957. — 259 p.
30. Козюк В. Фінн Кідленд і Едвард Прескотт: теоретична фундація каркасу нової класичної макроекономіки // Вісник ТНЕУ. — 2010. — № 4. — С. 148–158.
31. Рей Р. «Я ж Вам казав!» Сучасна економіка за Гайманом Мінськи. — К. : Наш формат, 2018. — 288 с.

Стаття надійшла 11.01.2021

REFERENCES

1. El-Erian M. A New Normal. *Secular Outlook*. PIMCO, available at: http://media.pimco.com/Documents/Secular%20Outlook%20May_09%20Email-Web%20FINAL3.pdf
2. El-Erian M. Navigating the New Normal in Industrial Countries. Washington, Per Jacobsson Foundation, 2010, 37 p.
3. El-Erian M. PERSPECTIVES: The New Normal 2.0. *The Journal of Portfolio Management*, 2020, Vol. 64 (7), pp. 5-7, available at: <https://jpm.pm-research.com/content/early/2020/05/23/jpm.2020.1.164> (accessed on: 29.12.2020).
4. Mack O., Khare A., Kramer A., Burgartz Th. Managing in a VUCA world. Berlin, Springer, 2016, 259 p.
5. Panchenko V., Reznikova N. New norm of the global economy as an environment for transformation of protectionism into neo-protectionism. *International Relations. Series: Economic Science*, 2014, No. 4, available at: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3144 [in Ukrainian] (accessed on: 27.12.2020).
6. Reznikova N., Ivashchenko O. New normal of the global economy: the meaning and essential characteristics of global risks in the neoindependence context. *Investytsiyni: praktyka ta dosvid*, 2017, No.9, pp. 5-10 [in Ukrainian].
7. Reznikova N., Ivashchenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Ekonomika ta derzhava*, 2020, No. 7, pp. 24-31.
8. Patinkin D. The Chicago tradition, the quantity theory, and Friedman. *Journal of Money, Credit and Banking*, 1969, Vol. 1 (1), pp. 46-70.
9. Stigler G. The Economist as Preacher and Other Essays. Chicago, University of Chicago Press, 1982, 259 p.
10. Tinbergen J. On the Theory of Economic Policy. Amsterdam, North-Holland Publishing Company, 1952, available at: <http://hdl.handle.net/1765/15884> (accessed on: 29.12.2020).
11. Mazaraki A., Melnyk T. Regulatory policy in foreign trade. Kyiv National University of Trade and Economics, 2010, 470 p. [in Ukrainian].
12. Mazaraki A., Melnyk T. Foreign trade policy: from mercantilism to neo-technology. *Goods and Markets*, 2010, No. 2, pp. 9-21 [in Ukrainian].
13. Musgrave R.A., Musgrave P.M. Public finance in theory and practice. N.-Y., McGraw-Hill Education, 1989, 848 p.
14. Minsky H.P. Stabilizing an Unstable Economy. N.-Y., McGraw-Hill Education, 2008, 432 p.
15. Tarasevych V. About the subject of economic theory. Dnepropetrovsk, Sich, 1997, 189 p. [in Russian].
16. Tarasevych V. Post-nonclassical Challenge to Fundamental Economic Science. *Voprosy Ekonomiki*, 2004, No. 4, pp. 107-117 [in Russian].

17. Goldstein J., Keohane R. Ideas and Foreign Policy: Beliefs, Institutions and Political Change. N.-Y., Cornell University Press, 1993, 304 p.
18. Jabko N. Playing the Market: A Political Strategy for Uniting Europe, 1985-2005, N.-Y., Cornell University Press, 2006, 224 p.
19. Blyth M. Great Transformations: Economic Ideas and Institutional Change in the Twentieth Century. Cambridge, Cambridge University Press, 2002, 298 p.
20. Roe E. Narrative Policy Analysis: Theory and Practice. Durham, Duke University Press, 1994, 240 p.
21. Faure A., Pollet G., Warin P. La construction du sens dans les politiques publiques. Débats autour de la notion de référentiel. Paris, L'Harmattan, 1995, 191 p.
22. Katzenstein P.J. The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. N.-Y., Columbia University Press, 1996, 560 p.
23. Tarasevych V. Economic theory evolution and modern paradigm shift. *Economy of Ukraine*, 1996, No. 12, pp. 46-55 [in Ukrainian].
24. Shiller R.J. Narrative Economics: How Stories Go Viral and Drive Major Economic Events. Princeton, Princeton University Press, 2019, 400 p.
25. Tobin J. Macroeconomics, Prices and Quantities: Essays in Memory of Arthur M. Okun. Washington, The Brookings Institution, 1983, 300 p.
26. Walsh C.E. Monetary Theory and Policy. Cambridge, The MIT Press, 2010, 633 p.
27. Schedvin C.B. In Reserve: central banking in Australia, 1945-75. Crows Nest, Allen & Unwin, 1992, 602 p.
28. Beggs M. Inflation and the making of macroeconomic policy in Australia, 1945-85. London, Palgrave Macmillan, 2015, 341 p.
29. Friedman M. A Theory of the Consumption Function. Princeton, Princeton University Press, 1957, 259 p.
30. Koziuk V. Finn Kidland and Edward Prescott: theoretical foundation of the framework for new classic macroeconomics. *Herald of Ternopil National Economic University*, 2010, No. 4, pp. 148-158 [in Ukrainian].
31. Wray R. Why Minsky Matters: An Introduction to the Work of a Maverick Economist. Kyiv, Nash Format, 2018, 288 p. [in Ukrainian].

Received on January 11, 2021

Nataliia Reznikova, Dr. Sci. (Econ.), Professor,
Professor of the Department of International Relations and Foreign Policy
of Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv,
36/1, Yurii Illenko St., Kyiv, 04119, Ukraine
Volodymyr Panchenko, Dr. Sci. (Econ.),
Director of the Analytical Center for Economic and Legal
Research and Forecasting, Federation of Employers of Ukraine,
1, M. Kotsyubynskogo St., Kyiv, 01030, Ukraine
Oksana Ivashchenko, PhD in Economics, Associate Professor,
Head of the Department of Economics and Management of FEA,
National Academy of Statistics, Accounting and Audit,
1, Pidhirna St., Kyiv, Ukraine, 04107

FROM THE REVISION OF THE ECONOMIC THEORY
TO THE REVISION OF THE ECONOMIC POLICY:
THE TRAPS OF THE NEW MACROECONOMIC CONSENSUS

Following on from categories of theoretical and empirical levels of learning, the revision of the modern economic policy instruments is made for the purpose of their compliance with the directions of the (macro)economic theories, determination of the objectives of its actualization, and also revealing its stabilizing and allocative functions in the process of its acquisition of the international economic policy attributes. It's established that economic theory, which is per se a dynamic, open, and unstable system of the economic knowledge that is based on corresponding

assumptions and presumes simplified modeling of the economic processes because of the limitations of the offered methods, demonstrates low explicative ability in the course of analysis requested when choosing one or another economic policy according to the challenges of times. It's proved that although different economic theories can be an effective tool in the rivalry for unfair intellectual arguments in favor of one or another political decision in particular cases, the economic policy typically doesn't look like a way of mechanistic implementation of theoretical generalization. Although the rivalry with the help of the analytical arguments between the followers of the fiscal and monetary instruments of the macroeconomic policy allowed to get the intermediate result within the New macroeconomic consensus (NMC) with regard to recognition of the monetary policy precedence in the realization of the low rate of the price advance, the experience of the global financial crisis in 2008-2010 and global recession in 2020 threw into question the ability of the stabilization programs developed on the basis of NMC recommendations to achieve the expected results. The experience of the last decade marked with combination of the instability of both cyclical and structural and systemic nature, formed the demand for recognition of the fiscal policy as the stabilization programs' component of the full value. In a bid for interpretation of the ways and aftermaths of the realization of the international economic policy the demand is made for the forming of the new scientific consensual evaluations and theoretical generalizations.

Keywords: *economic policy; international economic policy; economic theory; stabilizing macroeconomic policy; regulatory rivalry.*